

شاخص توسعه انسانی

لیلا شریف خطیبی*

چکیده

رشد تولید ناخالص داخلی به عنوان یکی از شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها مطرح بوده است. ولی با توجه به اینکه این شاخص، معیار مناسبی جهت تعیین رفاه شهروندان نمی‌باشد، توجه اقتصاددانان به شاخصی معطوف شد که علاوه بر متغیرهای اقتصادی، متغیرهای اجتماعی و انسانی را نیز شامل گردد.

یکی از بهترین این شاخص‌ها، شاخص توسعه انسانی می‌باشد. این شاخص در واقع نوعی جدول تناسبی است که در آن کشورهای جهان بر اساس فاکتورهایی از جمله امید به زندگی، نرخ باسوادی، آموزش، بهداشت، تغذیه و نیز درآمد سرانه واقعی مورد مقایسه قرار می‌گیرند.

شاخص توسعه انسانی از شاخص‌های مهم توسعه یافتگی است و کاربردهای بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی دارد. مهم‌ترین کاربرد این شاخص، شناسایی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که به جهت سیاستگذاری نیازمند حمایت و توجه بیشتری هستند و در نهایت فراهم نمودن تمهیدات لازم جهت بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور است. مطالعات انجام شده وجود ظرفیت‌های بالقوه‌ای را در کشورهای اسلامی جهت افزایش شاخص توسعه انسانی نشان می‌دهند که بواسطه رفع موانع موجود و اتخاذ سیاستگذاری‌های مناسب می‌توان گام‌های مؤثری در این زمینه برداشت. گزارش اخیر شاخص توسعه انسانی، از بهبود این شاخص در سال‌های پس از انقلاب در ایران خبر می‌دهد به طوری که رتبه ایران در طی سی سال اخیر با ۱۶ پله صعود از ۱۱۰ به ۹۴ در سال جاری ارتقاء یافته است. با توجه به وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در کشور و همچنین حضور نیروهای جوان و مستعد ایرانی، با برنامه ریزی و سیاستگذاری صحیح می‌توان شاهد افزایش این شاخص در سالهای آتی و رسیدن به سطح توسعه یافتگی در کشورمان باشیم.

واژگان کلیدی: شاخص توسعه انسانی، امید به زندگی، پیشرفت آموزشی، درآمد سرانه واقعی

مقدمه

از زمانی که اقتصاددانان به بررسی مسئله توسعه کشورها پرداختند، رشد اقتصادی (رشد تولید ناخالص داخلی)^۱

به عنوان یکی از بهترین شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها

مقبولیت عام یافت؛ ولی تجربه اغلب کشورها در طی چند دهه گذشته نشان داد که اگر چه رشد اقتصادی شرط لازم برای بهبود زندگی افراد جامعه است، ولی شرط کافی در این زمینه نمی‌باشد. دولت‌ها ممکن است منافع حاصل از رشد اقتصادی را صرف بهبود رفاه شهروندان نکنند، بلکه برای تقویت قدرت سیاسی خود، درآمد را صرف هزینه‌های دیگری نمایند. دولت‌ها ممکن است منابع تحصیل شده از رشد اقتصادی را صرف سرمایه‌گذاری‌های آینده نمایند، در این صورت نسل حال از سطح رفاه پایین‌تری برخوردار خواهند شد. حتی اگر میانگین در آمد و مصرف جامعه هماهنگ هم باشد، با توجه به وجود شکاف در آمدی بین قشرهای مختلف جامعه، این امکان وجود دارد که آنان که وضع رفاهی بهتری دارند بخش اعظم منافع حاصل از رشد را به خود اختصاص دهند و سهم گروه‌های فقیر بسیار کمتر از گروه‌های دیگر افزایش یابد [۱].

ناکافی بودن معیار درآمد سرانه و رشد اقتصادی در تعیین رفاه شهروندان موجب شد که برخی اقتصاددانان توجه خود را به شاخص‌هایی معطوف سازند که علاوه بر متغیرهای اقتصادی دز بگیرنده متغیرهای اجتماعی و انسانی نیز باشد، یکی از مهم‌ترین این شاخص‌ها، شاخص توسعه انسانی (HDI)^۲ می‌باشد.

در بحث توسعه انسانی، انسان مبدأ توسعه معرفی می‌شود و نظریه‌های نوین رشد و توسعه عمدتاً متکی بر انسان است. به این معنا که سرمایه گذاری روی ابعاد جسمانی و فکری انسان‌ها را معتبرترین شرط حرکت به سمت توسعه بهینه اقتصادی می‌دانند. هدف اصلی توسعه انسانی، خدمت به انسان و بشریت است. پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌ها، شکوفایی استعدادها، گسترش فرصت‌های اشتغال، افزایش درآمد و بهبود کیفیت زندگی انسانها از اهداف نهایی توسعه انسانی می‌باشد.

شاخص توسعه انسانی، سنجش هر نوع پیشرفتی در رویدادهای انسانی

* مرکز تحقیقات بیوشیمی و بیوفیزیک دانشگاه تهران، تلفن: ۰۲۱-۶۱۱۱۳۳۸۱، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۴۰۴۶۸۰ پست الکترونیکی: Sharifkhatibi@ibb.ut.ac.ir

متوسطی که یک انسان امید به زنده ماندن از زمان تولدش را دارد، اشاره می نماید.

$$I_1 = \frac{H - H_{\min}}{H_{\max} - H_{\min}}$$

مقدار H طول عمر متوسط کشور یا استان مورد نظر می باشد. مقادیر $H_{\max} - H_{\min}$ استاندارد هستند که به وسیله UNDP مورد استفاده قرار می گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر ۸۵ و ۲۵ سال در نظر گرفته می شود.

$$I_2 = \frac{2}{3}(E1) + \frac{1}{3}(E2)$$

I_2 - پیشرفت آموزشی

$E1$ شاخص نرخ باسوادی بزرگسالان است و مقدار آن از رابطه زیر محاسبه می گردد:

$$E_1 = \frac{Lit - Lit_{\min}}{Lit_{\max} - Lit_{\min}}$$

مقدار Lit میزان باسوادی بزرگسالان در کشور یا استان مورد نظر می باشد. مقادیر $Lit_{\max} - Lit_{\min}$ مقادیر استاندارد هستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر صد و صفر در نظر گرفته می شود.

E_2 شاخص نرخ ترکیبی ثبت نام ناخالص در تمام مقاطع تحصیلی است و مقدار آن از رابطه زیر محاسبه می گردد:

$$E_2 = \frac{Enrol - Enrol_{\min}}{Enrol_{\max} - Enrol_{\min}}$$

مقدار Enrol میزان ثبت نام ناخالص در تمام مقاطع تحصیلی در کشور

است که در سال ۱۹۹۰ توسط Amartya Sen و اقتصاددان پاکستانی محبوب الحق مطرح گردید و با همکاری Gustav Ranis توسعه و گسترش یافت و از همان زمان توسط برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) مورد استفاده قرار گرفته است. از آن پس انجمن هماهنگی آمار ملی^۴ فهرستی از کشورهای جهان را بر اساس میزان این شاخص منتشر می کند که در آن کشورها به ترتیب بالاترین تا پائین ترین رتبه در مقایسه با کشورهای دیگر مطرح می شوند [۱].

شاخص توسعه انسانی، شاخص ترکیبی خلاصه شده ای است که میزان دستیابی کشورها را به سه جنبه اساسی توسعه انسانی اندازه گیری می کند، این سه جزء اساسی عبارتست از:

طول عمر^۵ که با شاخص نرخ امید به زندگی در بدو تولد اندازه گیری می شود، دسترسی به دانش و اطلاعات مورد نیاز (پیشرفت آموزشی)^۶ که با شاخص ترکیبی میزان باسوادی بزرگسالان^۷ (بر اساس دو سوم ارزش کل) و درصد ثبت نام ناخالص در دوره های آموزشی ابتدائی، راهنمایی، متوسطه و عالی^۸ (بر اساس یک سوم ارزش کل) محاسبه می شود، میزان سطح رفاه و بهره مندی از سطح زندگی مناسب که با شاخص درآمد سرانه واقعی^۹ تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید اندازه گیری می شود. هر یک از شاخص ها با فرمول های ویژه ای محاسبه می شوند و مقدار آنها برای هر کشور، رتبه آن کشور در توسعه انسانی مشخص می نماید [۲، ۳].

محاسبه آماری شاخص توسعه انسانی:

شاخص توسعه انسانی با استفاده از روشهای آماری و ترکیب پارامترهای مطرح شده به روش زیر محاسبه می شود:

$$HDI = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3}$$

I_1 - طول عمر

بر اساس امید به زندگی در بدو تولد محاسبه می شود و به تعداد سالهای

لحاظ شود [۶]. گزارشات موجود نشان می‌دهد که تفاوت بین مردان و زنان یکی از مهم‌ترین تفاوت ارزش کلی شاخص توسعه انسانی هر کشور است. این شاخص (GDI) مقادیری بین صفر و یک را داراست و افزایش برابری زنان و مردان در یک کشور، مقدار این شاخص را افزایش می‌دهد [۷].

شاخص توسعه انسانی تعدیل شده بر حسب توزیع درآمد

شاخص کلی توسعه انسانی درآمد ملی را منعکس می‌کند، اما در بسیاری از کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه، توزیع درآمد نامتعادل است. اگر چه انتظار می‌رود که کشورهای با درآمد سرانه بالاتر از شاخص توسعه انسانی بالاتری برخوردار باشند ولی لزوماً چنین نیست. مقایسه‌های بین کشوری نشان می‌دهد که بسیاری از کشورها با درآمد سرانه بالاتر در سطح پایینی از شاخص توسعه انسانی قرار دارند و بالعکس در برخی از کشورها رتبه شاخص توسعه انسانی از رتبه درآمد سرانه آنها بالاتر است. در واقع مقایسه رتبه شاخص توسعه انسانی و رتبه درآمد سرانه کشورها نشان می‌دهد که تا چه حد ثروت و درآمد کل کشور، صرف بهبود کیفیت زندگی شهروندان شده است. پایین‌تر بودن شاخص توسعه انسانی در مقایسه با درآمد سرانه کشور نشان می‌دهد که متغیرهای توسعه انسانی (آموزش، بهداشت، رفاه و تامین اجتماعی) متناسب با رشد درآمد کشور توسعه نمی‌یابند و لذا کیفیت زندگی شهروندان متناسب با رشد درآمد سرانه کشور بهبود نمی‌یابد. بنابراین تعدیل شاخص توسعه انسانی بر حسب توزیع درآمد امتیاز همه کشورها را کاهش می‌دهد، اما اثر آن در مورد برخی کشورها بیشتر است. این شاخص مقادیری بین صفر و یک را نشان می‌دهد و هر قدر توزیع عادلانه‌تر باشد، مقدار این شاخص به یک نزدیک‌تر است [۱].

موارد استفاده از شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی (HDI) از جمله شاخص‌های مهم توسعه اقتصادی یا سطح توسعه یافتگی یک کشور است و امروزه کاربردهای بسیاری در سطح ملی و بین‌المللی یافته است. شاخص توسعه انسانی به معنای رتبه بندی کشورها از نظر پیشرفت‌های توسعه انسانی و متوسط

یا استان مورد نظر می‌باشد. مقادیر $Enrol_{max} - Enrol_{min}$ مقادیر استاندارد هستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می‌گیرند، معمولاً مقادیر ماکزیمم و مینیمم این پارامتر صد و صفر در نظر گرفته می‌شود. I_2 شاخص درآمد واقعی سرانه تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید

$$I_2 = \frac{\log(\text{GDP pc}) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

مقدار GDPpc^1 میزان درآمد واقعی سرانه تعدیل شده بر اساس برابری قدرت خرید در کشور یا استان مورد نظر می‌باشد، مقادیر ۱۰۰ و ۴۰۰۰۰ نیز مقادیر استاندارد هستند که بوسیله UNDP مورد استفاده قرار می‌گیرند. شاخص درآمد سرانه از تقسیم درآمد ملی یک کشور (تولید ناخالص داخلی تئذ) بر جمعیت آن بدست می‌آید. از آنجا که شاخص درآمد سرانه از قیمت‌های محلی کشورها محاسبه می‌گردد و معمولاً سطح قیمت محصولات و خدمات در کشورهای مختلف جهان یکسان نیست، از شاخص برابری قدرت خرید (PPP)^۲ استفاده می‌گردد. در این روش، مقدار تولید کالاها و خدمات مختلف در هر کشور در قیمت‌های جهانی آن کالاها ضرب شده و پس از انجام تعدیلات لازم تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه آنان محاسبه می‌گردد [۴، ۵].

شاخص‌های توسعه انسانی تعدیل شده بر حسب نابرابری‌های مرتبط با جنسیت

توسعه مبتنی (GDI)^۳

از آنجا که شاخص توسعه انسانی (HDI) شاخصی کلی است و بیانگر وضعیت انسانی کشورها نیست، این حقیقت را پنهان می‌دارد که گروه‌های مختلف داخل کشور در سطوح بسیار متفاوتی از توسعه انسانی قرار دارند، بنابراین شاخص‌های دیگری برای گروه‌های جمعیتی در کشورها ایجاد شده است. از آنجائیکه در هر کشور سرمایه انسانی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در توسعه نقش بسزایی ایفا می‌کند، زنان نیز به عنوان نیمی از جمعیت هر کشور معمولاً سهم قابل توجهی در توسعه دارند. توسعه پایدار در صورتی محقق می‌شود که مشارکت تمامی افراد اعم از زن، مرد در آن

توجهی را برای افزایش جایگاه شاخص‌های توسعه انسانی در کشورهای اسلامی آشکار می‌کند. گزارشات موجود نشان می‌دهند که عمده‌ترین موانعی که در جهت پیشرفت این شاخص در کشورهای اسلامی وجود دارد، شامل درآمد زیاد و فاصله طبقاتی، مالکیت زمین و گستردگی فقر، وضعیت بحرانی زنان و عقب‌ماندگی آموزشی در زمینه‌های علمی و فنی می‌باشد [۷، ۸].

با توجه به اینکه اغلب کشورهای اسلامی در حال توسعه هستند، فقر درآمدی و انسانی کشورهای در حال توسعه نیز از جمله موارد مهمی است که در گزارش توسعه انسانی مورد توجه قرار گرفته است و در این شاخص فقر انسانی (HPI)^{۲۱} از اهمیت زیادی برخوردار است. در این شاخص، فقر سلامت به نسبتی از افراد جامعه که امید به زندگی بیش از ۴۰ سال ندارند، اشاره می‌نماید. فقر آموزشی با نسبت افرادی سواد بالغ در جامعه ارتباط دارد و فقر استانداردهای زندگی به تعداد افرادی که از دسترسی به منابع آب سالم محرومند و کودکان زیر ۵ سالی که دچار فقر غذایی و کمبود وزن هستند اشاره دارد.^{۲۲}

جایگاه ایران در رتبه بندی شاخص توسعه انسانی:

تازه‌ترین گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۸-۲۰۰۷ سازمان ملل که رسماً منتشر شده است، از بهبود شاخص توسعه انسانی شامل افزایش رتبه امید به زندگی، افزایش تولید سرانه، بهبود رشد، کاهش فقر، کاهش نرخ رشد جمعیت، افزایش نرخ باسوادی، عدم تغییر واردات و رشد صادرات در جمهوری اسلامی ایران خبر داده است.

بر اساس جدیدترین گزارش توسعه انسانی سازمان ملل، شاخص توسعه انسانی ایران که در سال ۱۹۷۵ میلادی ۰/۵۷۱ از یک بوده است، طی ۳۰ سال اخیر با رشد ۱۸/۸ درصدی مواجه شده و به مقدار ۰/۷۵۹ از یک

آسودگیهای زندگی است. کشورهایی که در رده‌های بالای شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه یافته و کشورهایی که در رده‌های پائین شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه نیافته و عقب افتاده‌تری از نظر پیشرفتهای جهانی هستند.

کشورها با کمک این شاخص، وضعیت خود را با دیگر کشورها مقایسه می‌کنند. بهترین مورد استفاده از شاخص توسعه انسانی، برانگیختن گفت‌وگویی سازنده در باب سیاست کمک دهی به کشورهای نیازمند می‌باشد. شاخص توسعه انسانی یکی از نمودارها و منابعی است که توسعه اقتصادی در کشورها و نحوه آن را نشان می‌دهد. تاکید این شاخص به جای استفاده از درآمد سرانه به جنبه‌های وسیع‌تر توسعه معطوف گردیده است و این شاخص ضمن اینکه معیاری برای اندازه‌گیری رفاه شهروندان است، اثر سیاست‌های اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان را مورد سنجش و بررسی قرار می‌دهد. تحلیل اجزای شاخص توسعه انسانی زمینه‌هایی را شناسایی می‌کند که به لحاظ سیاست‌گذاری نیازمند توجه بیشتری هستند. این شاخص برای سیاست‌گذاری در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله فراهم سازی زمینه‌های مناسب برای شناسایی، هدایت و حمایت از استعدادها و خلاقیت‌های انسانی، سازماندهی و هماهنگی نهادها و دستگاه‌های مختلف، اجرای برنامه‌های تامین اجتماعی با محور قرار دادن توسعه بیمه‌های اجتماعی و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، فراهم سازی تمهیدات لازم برای توانمندی افراد با بهبود وضعیت اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

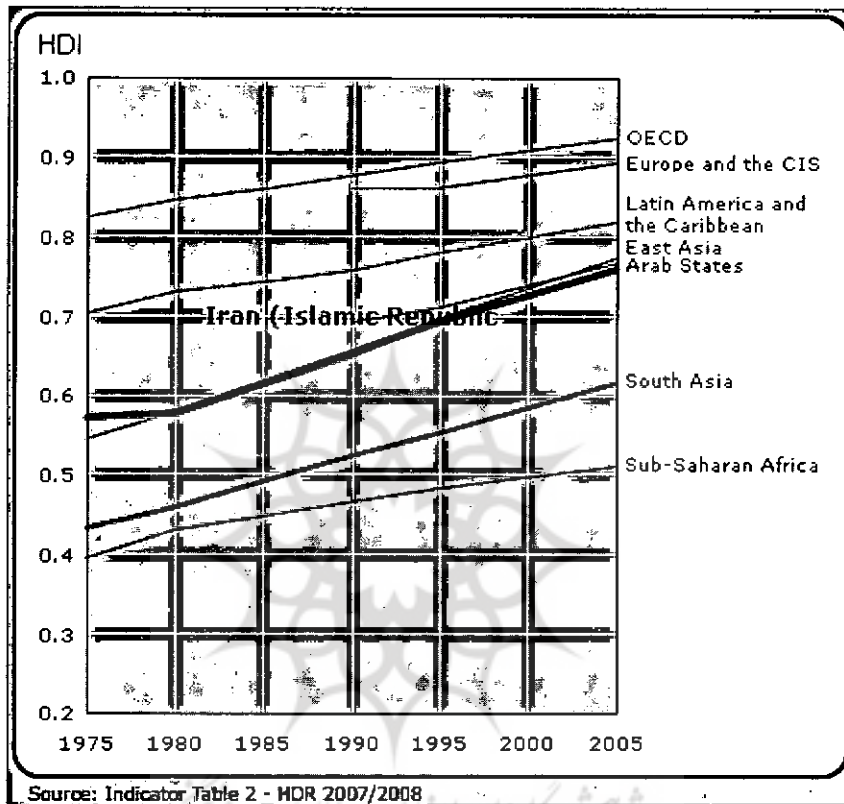
[۷]

توسعه انسانی در کشورهای اسلامی

اغلب کشورهای اسلامی در رده‌های متوسط و پایین طبقه‌بندی شاخص توسعه انسانی قرار دارند و معمولاً در بیشتر کشورهای اسلامی شاخص توسعه انسانی بسیار پایین‌تر از سرانه تولید ناخالص ملی است در حالیکه بعضی از کشورهای غیراسلامی با درآمد مشابه در رتبه بالاتری قرار دارند. پایین بودن شاخص توسعه انسانی نسبت به درآمد سرانه در کشورهای اسلامی، نشان می‌دهد که این کشورها از درآمد خود برای بهبود شرایط زندگی مردم استفاده نکرده‌اند. این تفاوت‌ها وجود ظرفیتهای بالقوه قابل

انقلاب بیش از ۱۳ سال افزایش یافت و به ۷۰/۲ سال رسیده است. سازمان ملل امید به زندگی در مردان ایرانی را ۶۸/۷ سال و در زنان ایرانی را ۷۱ سال گزارش کرده است و ایران از لحاظ شاخص امید به زندگی بین ۱۵۷ کشور رتبه ۸۵ را دارد [۹، ۱۰].

رسیده است. بنابراین گزارش، جمهوری اسلامی ایران از نظر شاخص توسعه انسانی طی سال‌های پس از انقلاب با ۱۶ پله صعود مواجه شده و از رتبه ۱۱۰ در سال ۱۹۷۹ به ۹۴ در سال جاری میلادی ارتقا پیدا کرده است (شکل ۱) [۹، ۱۰].

شکل ۱: تغییرات شاخص توسعه انسانی از سال ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۵ میلادی در بخش‌های مختلف جهان

کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی OECD، کشورهای اروپایی و کشورهای آسیای مرکزی و میانه Europe and the CIS، کشورهای آمریکای جنوبی و کارائیب Latin America & The Caribbean، کشورهای شرق آسیا East Asia، کشورهای عربی Arab state، کشورهای جنوب آسیا South Asia، کشورهای شاخ آفریقا Sub-Saharan Africa^{۱۳}

طی سی سال گذشته نرخ باسوادی از ۴۷ درصد به ۸۲ درصد افزایش یافته است، بر اساس گزارش توسعه انسانی، نرخ باسوادی افراد بالای ۱۵ سال در کشور در سال ۵۶ کمتر از ۴۷ درصد بوده است که این رقم نیز طی سال‌های پس از انقلاب با افزایش قابل توجه مواجه شد و به بیش از ۸۲/۴ درصد جمعیت ایران در حال حاضر رسیده است [۹، ۱۰].

سرانه تولید ناخالص داخلی ایران نیز بر اساس شاخص برابری قدرت

به گزارش این سازمان، ایران طی سال‌های پس از انقلاب با ۱۸/۸ درصد رشد در شاخص توسعه انسانی به عنوان شانزدهمین کشور دنیا در سرعت توسعه یافتگی بین ۱۷۷ کشور شناخته شد.

شاخص امید به زندگی مردم ایران پس از انقلاب ۱۳ سال بیشتر شده، بر اساس گزارش توسعه انسانی سازمان ملل، امید به زندگی در ایران در سال ۵۶ کمتر از ۵۷ سال بوده است که این رقم طی سال‌های پس از

آخرین گزارش شاخص توسعه انسانی^{۱۵}

<http://hdr.undp.org>

HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2007/2008

HUMAN DEVELOPMENT INDEX

The HDI measures achievements in terms of life expectancy, educational attainment and adjusted real income

HDI rank	HDI rank	HDI rank
High human development	Medium human development	Low human development
1 Iceland	71 Dominica	156 Senegal
2 Norway	72 Saint Lucia	157 Eritrea
3 Australia	73 Kazakhstan	158 Nigeria
4 Canada	74 Venezuela	159 Tanzania
5 Ireland	(Bolivarian Republic of)	(United Republic of)
6 Sweden	75 Colombia	160 Guinea
7 Switzerland	76 Ukraine	161 Rwanda
8 Japan	77 Samoa	162 Angola
9 Netherlands	78 Thailand	163 Benin
10 France	79 Dominican Republic	164 Malawi
11 Finland	80 Belize	165 Zambia
12 United States	81 China	166 Côte d'Ivoire
13 Spain	82 Grenada	167 Burundi
14 Denmark	83 Armenia	168 Congo (Democratic
15 Austria	84 Turkey	Republic of the)
16 United Kingdom	85 Suriname	169 Ethiopia
17 Belgium	86 Jordan	170 Chad
18 Luxembourg	87 Peru	171 Central African Republic
19 New Zealand	88 Lebanon	172 Mozambique
20 Italy	89 Ecuador	173 Mali
21 Hong Kong, China (SAR)	90 Philippines	174 Niger
22 Germany	91 Tunisia	175 Guinea-Bissau
23 Israel	92 Fiji	176 Burkina Faso
24 Greece	93 Saint Vincent	177 Sierra Leone
25 Singapore	and the Grenadines	
26 Korea (Republic of)	Iran (Islamic Republic of)	
27 Slovenia	94	
28 Cyprus	95 Paraguay	
29 Portugal	96 Georgia	
30 Brunei Darussalam	97 Guyana	
31 Barbados	98 Azerbaijan	
32 Czech Republic	99 Sri Lanka	
33 Kuwait	100 Maldives	
34 Malta	101 Jamaica	
35 Qatar	102 Cape Verde	
36 Hungary	103 El Salvador	
37 Poland	104 Algeria	
38 Argentina	105 Viet Nam	
39 United Arab Emirates	106 Occupied Palestinian	
40 Chile	Territories	
41 Bahrain	107 Indonesia	
42 Slovakia	108 Syrian Arab Republic	
43 Lithuania	109 Turkmenistan	
44 Estonia	110 Nicaragua	
45 Latvia	111 Moldova	
46 Uruguay	112 Egypt	
47 Croatia	113 Uzbekistan	
48 Costa Rica	114 Mongolia	
49 Bahamas	115 Honduras	
50 Seychelles	116 Kyrgyzstan	
51 Cuba	117 Bolivia	
52 Mexico	118 Guatemala	
53 Bulgaria	119 Gabon	
54 Saint Kitts and Nevis	120 Vanuatu	
55 Tonga	121 South Africa	
56 Libyan Arab Jamahiriyah	122 Tajikistan	
57 Antigua and Barbuda	123 Sao Tome and Principe	
58 Oman	124 Botswana	
59 Trinidad and Tobago	125 Namibia	
60 Romania	126 Morocco	
61 Saudi Arabia	127 Equatorial Guinea	
62 Panama	128 India	
63 Malaysia	129 Solomon Islands	
64 Belarus	130 Lao People's	
65 Mauritius	Democratic Republic	
66 Bosnia and Herzegovina	131 Cambodia	
67 Russian Federation	132 Myanmar	
68 Albania	133 Bhutan	
69 Macedonia (TFYR)	134 Comoros	
70 Brazil	135 Ghana	
	136 Pakistan	

اجتماع و فعالیتهای متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شان سبب گشته که کشور از شاخص مطلوبی در این زمینه برخوردار باشد، در حالیکه در اغلب کشورهای اسلامی این مسئله خود یکی از موانع اصلی پیشرفت شاخص توسعه انسانی می باشد. متأسفانه استان های مرزی در جنگ تحمیلی آسیب و خسارات بالایی را متحمل گشته اند و با توجه به اینکه شاخص توسعه در سطح ملی محاسبه می گردد، محرومیت این مناطق تأثیر نامطلوبی بر میزان این شاخص خواهد داشت. بنابراین مسئولین باید توجه بیشتری به بحث محرومیت زدایی در این مناطق داشته باشند. با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های موجود در کشور و همچنین حضور نیروهای جوان و مستعد می توان شاهد افزایش چشمگیر این شاخص در سال های آتی و رسیدن به حد توسعه یافتگی باشیم.

از طرف دیگر با توجه به اهمیت بحث اخلاق و انسانیت و هم نین امنیت اجتماعی در توسعه انسانی، به نظر می رسد وارد نمودن فاکتور چهارمی که دربرگیرنده اخلاق و انسانیت باشد در محاسبه شاخص توسعه انسانی الزامی باشد. این فاکتور چهارم به لحاظ آماری یا محاسباتی می تواند شامل مواردی از جمله میزان وقوع جرم و جنایت در جامعه، میزان استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی، میزان امنیت اجتماعی و انسانی، میزان تشکیل خانواده و هم نین پابندی به مسائل خلاق و انسانی در جامعه باشد، با مطالعه جامع و کاملی در این زمینه می توان فرمولی برای محاسبه سهم هر یک از این عوامل در پارامتر اخلاق و انسانیت به دست آورد.

با توجه به وجود شرایط مناسب اخلاقی و انسانیت در اغلب کشورهای اسلامی و از جمله کشورمان وارد نمودن این فاکتور جدید در محاسبه شاخص توسعه انسانی می تواند رتبه کشورهای اسلامی را در رتبه بندی جهانی افزایش دهد.

یادداشت ها

1. Gross Domestic Product (GDP)
2. Human Development Index (HDI)
3. United Nations Development Program
4. National Statistical Coordination Board
5. Life Expectancy

خرید در سال ۵۶ حدود ۲۹۷۰ دلار بوده است که به ۷۹۶۸ دلار در سال گذشته میلادی رسیده است. ایران همچنین از نظر سرانه تولید ناخالص داخلی رتبه ۷۱ را بین ۱۷۷ کشور دارد. این گزارش شاخص تولید ناخالص داخلی ایران را در سال جاری ۰/۷۳۱ اعلام کرده است [۹، ۱۰].

اثرات جنگ بر روی کشورهای همسایه و بازتاب آن در HDI:

از جمله مواردی که بر شاخص توسعه انسانی تأثیر گذار است، جنگ و ناامنی در منطقه می باشد. کشورهایی که در مناطق بحرانی قرار دارند حتی اگر خود دچار بحران نباشند به علت نگرانی از سرایت ناامنی و بی ثباتی به داخل خاک خود ناگزیر از پرداخت هزینه هایی برای حفظ آمادگی نظامی خود می شوند و از سوی دیگر میزان سرمایه گذاری خارجی در چنین کشورهایی کاهش می یابد و شبکه های دادوستد کالا با مشکل مواجه می شوند، این رخدادها دارای تأثیرات مستقیم در شاخص توسعه انسانی هستند.

نتیجه گیری

گزارشات سازمان ملل در سال های پس از انقلاب نمایانگر صعود و ترقی چشمگیر کشورمان در رتبه بندی شاخص توسعه انسانی می باشد. این افزایش نمایانگر سیاست های موثر و مناسب دولت در استفاده از ثروت و درآمد کل کشور جهت افزایش سطح رفاه و توسعه اجتماعی، فرهنگی و انسانی جامعه است.

با توجه به اینکه کشورمان در سال های پس از انقلاب درگیر جنگ تحمیلی با کشور عراق گشته و حتی تا سالیان متمادی پس از جنگ نیز درگیر بازسازی و ترمیم خسارات وارده بوده است، صعود و ترقی کشور علی رغم تمام این مشکلات، وجود اراده ملی و قابلیت های بسیاری را در کشور نشان می دهد. پیشرفت های علمی ایران در سال های اخیر زمینه مناسبی را برای پیشرفت تکنولوژی و صنعت و به طبع آن افزایش سطح رفاه جامعه فراهم کرده است. موضوع دیگری که در این زمینه اهمیت بسیاری دارد بحث تعدیل این شاخص بر اساس برابری جنسی و خوشبختانه در سال های اخیر حضور زنان در صحنه های مختلف

ment Report Office Occasional Paper.12, UNDP, New York, 1992.

[3] Desai, M. "Human development: concepts and measurement". Eur. Econ. Rev. 35(2:3), 350-357, 1991.

[۴] متوسلی، محمود. توسعه اقتصادی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۸۲.

[۵] آزاد (ارمکی)، غلامرضا. اقتصادشناسی توسعه نیافتگی، موسسه انتشاراتی و فرهنگی وثقی، ۱۳۷۸.

[۶] حسینی لرگانی، سیده مریم. زنان و توسعه، خبرنامه آموزش عالی (مجله الکترونیکی آموزش عالی)، اردیبهشت ۱۳۸۶.

[۷] منتظری، محسن. شاخص‌های توسعه انسانی، ماهنامه صنعت خودرو، ۹۰، آبان ۱۳۸۴.

[۸] خلیلی تیرتاشی، نصرالله. توسعه انسانی از دیدگاه اسلام، معرفت، ۱۰۷، ۳۸۰۱.

[9] UNDP, 1979. Human Development Report. Oxford University Press, New York.

[10] UNDP, 2007/2008. Human Development Report. Oxford University Press, New York.

6. Educational Attainments

7. Index for functional literacy

8. Index for combined elementary and secondary net enrolment rate

9. Real per capita income

10. GDPpc: GDP per capita at PPP in USD

11. Purchasing Power Parity (PPP)

12. Gender-related development index

13. http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets

14. Human Poverty Index (HPI)

15. http://hdr.undp.org/en/media/hdr_20072008_en_complete.pdf

منابع و مأخذ

[۱] فرجادی، غلام علی. تحلیلی بر شاخص توسعه انسانی ای ایران و

سایر کشورها، رستاک، آذر ۱۳۸۶.

[2] Anand, S., Sen, A. "Human Development Index: Methodology and Measurement". Human Develop-

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی